

Complexnummer: 531794

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Betonnen werken bij Asperen

Aantal complexonderdelen

6

Monumentnummers van complexonderdelen

531795, 531796, 531797, 531798, 531802, 532018

Woonplaats

Beesd

Gemeente

West Betuwe

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdobject

Beesd, Betonnen werken bij Asperen

Complexomschrijving

Cluster 69. Complexomschrijving. Ligt in de gemeenten Lingewaal en Geldermalsen.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

COMPLEX BETONNEN WERKEN ASPEREN

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Het typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten met behulp van sluizen of het doorsteken van dijken. Aan de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papieren tijger' werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gedeclassificeerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde nieuwe Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie beschrijft Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleit hij een oostwaartse verlegging van de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen, beschermd door een aaneenschakeling van voorposten. Niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie gaat worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: *La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire*. Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff opnieuw een nota in, waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie, toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'Oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere accessen afsloten. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken, inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826) de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie en werd opdracht gegeven aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus voor de bouw van een fortenkring om Utrecht. Tot aan Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te gaan tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Voorts sloot de nieuwe Waterlinie aan op het zuidelijke tracé dat in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenaamde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plekken werden door Blanken ontworpen waaiersluizen gebouwd. Deze sluizen, die zelfs tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties. De inrichting van een optimaal inundatiestelsel en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten bij de rivieraccessen en tussen 1867-1872 vonden overal in de Linie verbeteringen plaats. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en werden veldversterkingen tussen de forten aangelegd met diverse werken van gewapend beton.

Bouwfasen in de negentiende eeuw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Gedurende de eerste bouwphase werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het acces en de ligging van de inundatiemiddelen. Op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlakte werden vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van de inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en Culemborg. De volgende bouwphase diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als onafhankelijke staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats, ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Bij de rivieraccessen van de Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde bakstenen torenforten. In diezelfde periode kregen veel kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporain geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied, die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. In 1853 werd de Kringenwet ingevoerd die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkte bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen voor en tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapentechnisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak om de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge torenforten lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenaamde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrondgaande aanaarding van een dik kleipakket of een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking. De derde bouwperiode (1867 - ca. 1872) volgde o.a. na de uitvindingen van geschut met een getrokken loop (ca. 1860). Dit verdragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat de werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzaaid. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom werd nog verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek verbeteringen plaats voor mogelijke onderwaterzettingen rond Utrecht: er kwam een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en er vonden verbeteringen plaats bij Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de afgelopen dertig jaar sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de Vestingwet van 1874 in. Deze kende o.a. prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. Binnen acht

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

jaar moesten nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie worden verwezenlijkt (ruim 10 miljoen gulden). Daarmee gingen men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van een grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se repète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie weer verouderd en dus onbruikbaar. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. De forten bleken niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. Om trefkans te voorkomen, moesten manschappen en geschut worden gespreid in het linielandschap. De forten vervulden nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering'(camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de kostenverslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar de levende, mobiele strijdkrachten die verspreid in veldversterkingen in de Linie zouden moeten opereren om een stormaanval met de nieuwste wapens te weerstaan.

WOI en WOII

Tijdens de mobilisaties van WOI en WOII werd een groot aantal veldversterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd. Loopgravenstelsels, groepsnesten, prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen en tankgrachten bepaalden het gezicht van de jongste Waterlinie. Ook bouwde men honderden betonnen groepsschuilplaatsen en vele mitrailleurkazematten tussen de forten in het linielandschap. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden.

BETONNEN WERKEN ASPEREN

Inleiding complex

Het complex BETONNEN WERKEN ASPEREN, dat hoofdzakelijk bestaat uit kleine betonnen verdedigingswerken, dankt zijn ontstaan aan de veranderde krijgstechniek vanaf het einde van de 19de eeuw. De werken liggen vooral langs de Meerdijk en de Langendijk, die feitelijk onderdeel zijn van de Noorder of Rechter Lingedijk. De dijken maakten deel uit van de westgrens van het brede inundeerbare gebied tussen de Lek en de Linge: de voorgelegen rivierpolders. De werken waren deel van een gedeconcentreerde linieverdediging buiten de forten. Deconcentratie van de verdediging was onder meer een antwoord op de komst van het getrokken geschut (met roterende puntvormige projectielen), de brisantgranaat (met hoogexplosieve springlading) en op de verschijning van mobiel en verdragend geschut. In de laatste decennia van de 19de eeuw waren forten hiermee gemakkelijke en kwetsbare doelwitten geworden, die grote risico's opleverden door de erin geconcentreerde functies. Vanaf het einde van die eeuw werd daarom een deconcentratie van functies uitgevoerd, onder meer in de vorm van tussenbatterijen en voorstellingen. Wat later werden tussen de forten ook in lineair verband (semi)permanente en tijdelijke werken gerealiseerd, zoals vaak kilometers lange 'gedekte wegen' en tientallen betonnen en aarden werken. Hieronder waren in mobilisatietijd aan te leggen (betonnen, houten en aarden) loopgraven en manschappenopstellingen, manschappenschuilplaatsen en geschutsopstellingen (kazematten), e.d. Ook de opkomst van veel snellere aanvals- en vervoersmiddelen - zowel over land als door de lucht - waardoor verrassingsaanvallen mogelijk werden, speelde hierbij een rol, vooral in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog. Deconcentratie van de verdediging was een verschijnsel dat zich op veel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

plaatsen voordeel, maar dat in het bijzonder in het vlakke en 'overzichtelijke' Nederland een grote vlucht nam.

Langs de ruwweg Noord-Zuid lopende hoofdverdedigingslijn tussen de Lek en de Linge zijn in de jaren ca. 1900 tot en met 1940 in fasen onder meer tientallen (gewapend) betonnen (groeps)schuilplaatsen tot stand gebracht, naast kazematten, loopgraven en verspreide (open) batterijen. Zo zijn in de aanloop tot de Tweede Wereldoorlog over de volle lengte van de verdedigingslijn tientallen betonnen werken gerealiseerd. De kazematten zijn solitair op verspreide plaatsen gebouwd; de betonnen (groeps)schuilplaatsen bevinden zich in grote meerderheid in het door loopgraven doorsneden gebied waar zich ook meerdere open, aarden gevechtsofstellingen bevonden. De dijken - onder meer de Diefdijk en de Noorder Lingedijk - zelf waren de hoofdverdedigingslijn en ze vormden verbindingssassen tussen de soms vrij ver uiteen liggende betonnen, houten en aarden werken. Tot kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn aanvullingen gedaan in de vorm van nieuwe of vernieuwde kazematten en diverse vormen van (tank)hindernissen. Hindernissen zijn in dit gebied niet goed herkenbaar bewaard gebleven, maar mogelijk bevinden zich nog resten of sporen in wegen of dijken. Er is reden om aan te nemen dat er resten bewaard zijn gebleven in de Kerkweg (nabij de Bangraaf, respectievelijk nabij de duiker hoek Achterweg en aan de Langendijk, iets ten oosten van de vroegere Bangraaf).

De kleine betonnen werken van het complex Betonnen Werken Asperen zijn aangelegd ter verdediging van het Lingeaccess en voor de verdediging van het sluisencomplex waarmee belangrijke delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïndeerd konden worden.

Ligging en relatie met andere complexen

De kleine betonnen verdedigingswerken van het complex Betonnen Werken Asperen liggen in lineair verband, ruwweg van noord naar zuid langs de dijk aan de rechteroever van de Linge, in de nabijheid van het Fort bij Asperen. De relaties met het Complex Lingesluizen te Asperen en het Lingeaccess zijn van bijzondere betekenis. Tezamen met het centraal gelegen Fort bij Asperen, de op de linkeroever van de Linge gesitueerde Wapenplaats bij Asperen en de werken langs de Nieuwe Zuider Lingedijk, alsmede het vooruitgeschoven Fort bij de Nieuwe Steeg vormden de werken een belangrijke ondersteuning van de hoofdverdedigingslijn achter de inundatiezone van het voorgelegen gebied.

Omschrijving complex

Het complex BETONNEN WERKEN ASPEREN is tot stand gekomen als verdediging van het Lingeaccess, dat bestond uit de bevaarbare rivier en de niet inundeerbare oeverwallen en het maakte verder deel uit van de verdediging van het sluisencomplex waarmee belangrijke delen van het voorgelegen gebied en de Alblasserwaard geïndeerd konden worden. Het complex omvat onder meer enkele voormalige gevechtsofstellingen, namelijk resten van Gietstalen Koepelkazematten type G, een aantal Groepsschuilplaatsen type P en het telt tevens enige zogenoemde batterijschuilplaatsen. De relatie met de voormalige schootvelden en de inundatiezones is nog goed herkenbaar. Er kunnen in de bodem nog resten of sporen van loopgraven, hindernissen, groepsnesten, geschutsofstellingen, enz. aanwezig zijn.

De bescherming van het Complex BETONNEN WERKEN ASPEREN betreft de volgende complexonderdelen:

- \tBETONBLOKKEN VAN GIETSTALEN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G

- \tGROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

-\tBATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Zuid)

-\tBATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Noord)

-\tVIJF EMPLACEMENTEN / AARDEN GESCHUTSOPSTELLINGEN

Waardering:

Het Complex BETONNEN WERKEN ASPEREN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

Het betreft hier een complex dat in het bijzonder een voorbeeld is van verdediging uit de jaren rond 1900 en 1939-1940, namelijk een aantal kleine, (gewapend) betonnen verdedigingswerken, alsmede enkele open werken.

* Krijgshistorische waarden en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde verdedigingswerken die dienden ter afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Lingesluizen te Asperen, Fort bij Asperen, Wapenplaats bij Asperen, de werken langs de Nieuwe Zuider Lingedijk en het Fort bij de Nieuwe Steeg. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang tussen de onderdelen van het complex. Ten slotte is hier sprake van een tamelijk gave relatie met schootsveld en inundatiezone.

* Archeologische waarden vanwege de mogelijk nog in de bodem aanwezige sporen en/of resten van geschutsopstellingen, loopgraven, hindernissen en dergelijke.

* Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de eigen fysieke kenmerken en enige omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren. Het complex is verder representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als gedeconcentreerde, extra versterkte verdedigingslijn deel uitmaakte van het bestaande verdedigingsstelsel.

* Het complex is tamelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen een belangrijk deel van de toestand in de jaren '40 van de 20ste eeuw is bewaard.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegevens voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 12 november 2024

Monumentnummer*: 531795

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 november 2014
Kadaster deel/nr	82971/181

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Beesd	West Betuwe	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Beesd	Betonnen werken bij Asperen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Beesd	L			47
Beesd	L			901
Beesd	L			48

*Omschrijving***

Cluster 69.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Op meerdere locaties liggen BETONBLOKKEN VAN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G, die zijn gebouwd ter verdediging van het sluizencomplex bij Asperen, waarmee grote delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïndundeerd konden worden. Tevens dienden ze voor de verdediging van het Lingeaccess. In 1936 is, als aanvulling op de gewapend betonnen kazemat, in Nederland de zogenoemde gietstalen koepelkazemat geïntroduceerd, die was gebaseerd op een al in 1917 in Frankrijk toegepast systeem. De gebruikte pantserkoepels waren gering van omvang (gunstig i.v.m. zichtbaarheid en trefkans), rond van vorm (gunstig i.v.m. afschampen treffers en sterkte), relatief eenvoudig in serie te produceren en ze hadden een 'externe' schietopening (gunstig i.v.m. gassen en geluid). Bovendien konden ze in Nederland worden vervaardigd, wat afhankelijkheid van het buitenland belangrijk verkleinde. Een eerste bestelling van 100 stuks in Nederland (bij DEMKA) werd echter gevolgd door een tweede van 50 stuks bij de Belgische Soc. Anonyme John Cockerill. In totaal moeten er in korte tijd ruim 700 zijn gegoten, maar hiervan zijn er slechts enkele overgebleven. De gietstalen koepels, met een doorsnede van 1.75 m en dikten van 10-17 centimeter, zijn geïnstalleerd in meerdere kazemattypen met weerstandsklassen W 12-15 tot W 21-28.

Kort voor het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn op verschillende plaatsen in de Nederlandse linies zogenoemde Gietstalen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Koepelkazematten Type G tot stand gebracht, met name in de IJssellinie, de Maaslinie, de Grebbelinie (elk ca. 150) en de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 80 in een verzwaarde uitvoering met een wanddikte van 14 cm). De gebruikelijke constructie van gewapend beton met een of meer vaste schietgaten was hierbij verlaten ten gunste van een systeem dat een binnen variabele grenzen (tot 270 0) te projecteren schootsrichting, binnen een gietstalen cilinder met koepeldak bezat. De meeste koepels zijn geplaatst in de Koepelkazematten Type G. Gietstalen Koepelkazematten Type G zijn gebouwd naar een gestandaardiseerd ontwerp en bestaan uit een gietstalen koepel (meestal verwijderd), die is verankerd in een gewapend betonnen werk. Aan de frontzijde bevond zich een schietgat met uitkragend gedeelte - een 'wenkbrauw' ter bescherming van het wapen - en aan de andere zijde een door een stalen luik afsluitbare ingang. Het betonnen werk bestaat uit een relatief laag rechthoekig bouwwerk, met een afgeschuind gedeelte aan de frontzijde, om maximaal schootsveld te bereiken. De standaardbewapening voor koepelkazematten in de Nieuwe Hollandse Waterlinie bestond uit een zware mitrailleur. Het schietgat en de toegang tot de kazemat konden van binnenuit 'gasdicht' worden afgesloten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veruit de meeste koepels in het binnenland door de bezetter uit de kazematten gesloopt - ten dele door deze op te blazen - om ze om te gieten voor andere staalbehoeften. Aan de kust werden ze deels in de verdediging opgenomen, maar zijn ze na de oorlog meestal alsnog gesloopt. Hierdoor zijn complete koepelkazematten zeldzaam, maar ze komen onder meer nog voor op het Fort bij Vechten. De betonnen constructies waarin ze waren geplaatst, komen vaker voor - maar meestal in beschadigde vorm.

De exemplaren binnen het complex Betonnen Werken Asperen liggen in de nabijheid van de dijk langs de rechteroever van de Linge, namelijk twee oostelijk van de Meerdijk ten noorden van het Fort bij Asperen en één ten zuidzuidoosten van het fort, aan de Langendijk. In hun directe nabijheid steeds een of meer groepsschuilplaatsen type P.

Omschrijving

BETONBLOKKEN VAN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G (1939-1940) als onderdelen van lineaire en accesverdediging met loopgravenstelsels, groepsschuilplaatsen en dergelijke. De Betonblokken van de drie Koepelkazematten Type G zijn resten van relatief lage, vrijwel vierkante, betonnen kazematten (ca. 7,00 x 6.20 x 2.50 m; b x d x h), met ter hoogte van de aan de frontzijde erin uitgespaarde ruimte voor de koepel, een achterwaarts hellend oppervlak dat afketsen van vijandelijke treffers moest bevorderen. Aan de achterzijde een rechthoekige uitsparing in het beton om de koepel te kunnen betreden. De exemplaren zijn opgeblazen en vertonen als gevolg hiervan ernstige betonschade; de koepels zijn uitgenomen en omgesmolten. De exemplaren zijn niet toegankelijk.

Waardering

De drie BETONBLOKKEN VAN KOEPELKAZEMATTEN TYPE G binnen het complex Betonnen Werken Asperen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw) c. het systeem van 'levende' veldversterking in de diepte (20ste eeuw)

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939-1940. De onderdelen zijn voorbeelden van resten van gewapend betonnen kazematten, thans zonder aarden dekking en zonder gietstalen koepel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex, in het bijzonder met enkele groepsschuilplaatsen.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn matig gaaf bewaard, maar laten zich, ondanks moedwillige, gedeeltelijke ontmanteling, als gebouwde objecten nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Monumentnummer*: 531796

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 november 2014
Kadaster deel/nr	82971/183

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Acquoy, Asperen	West Betuwe	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Betonnen werken bij Asperen, Asperen	

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Beesd	L			1162
Beesd	L			208
Beesd	L			47
Beesd	L			649
Beesd	L			901
Beesd	L			69
Beesd	L			48
Asperen	A			1692
Beesd	L			46
Beesd	L			36

*Omschrijving***

Cluster 69. zie ook object nummer 531802.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Op meerdere locaties binnen het complex Betonnen Werken Asperen liggen GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P, die zijn gebouwd als onderdeel van de verdediging van het sluizencomplex bij Asperen, waarmee grote delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïnundeerd konden worden. Tevens dienden ze voor de verdediging van het Lingeacces. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

(ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77) uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutsopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een zichtbaar geworden paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn één bouwlaag hoog en gewoonlijk in gewapend van ca. 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerd en ze vormden granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 21-28. De groepsschuilplaatsen binnen het complex Betonnen Werken Asperen behoren tot beide klassen. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrenselbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

Van de Groepsschuilplaatsen Type P die deel uitmaken van het binnen het complex Betonnen Werken Asperen liggen er minimaal vier noordelijk van het Fort bij Asperen, nabij de Meerdijk, en minimaal drie ten zuiden daarvan, nabij de Langendijk.

Waardering

De GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P van het complex Betonnen Werken Asperen zijn van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Cultuurhistorische waarden, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939 - 1940, namelijk voorbeelden van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen, thans zonder aarden dekking.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging(slijn) zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard en laten zich als gebouwde elementen vrij goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Monumentnummer*: 531797

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82971/177

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Asperen West Betuwe Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Asperen Betonnen werken bij Asperen

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Asperen A 1687

Omschrijving**

Cluster 69.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Zuid), gebouwd in 1906 als onderdeel van de verdediging van het sluizencomplex bij Asperen, waarmee grote delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïndundeerd konden worden. Tevens voor de verdediging van het Lingeaccés. De schuilplaats bevindt zich aan de west- of keelzijde van de Meerdijk, tegenover de T-kruising met de Kerkweg. Vergelijkbare batterijschuilplaatsen en remises zijn ook op andere plaatsen aan de keelzijden van dijk- en vestingtaluds aangelegd als gedeconcentreerde granaatvrije onderkomens voor manschappen en / of materieel. Een andere ligt ongeveer 200 m noordelijker. Dergelijke batterijschuilplaatsen ontstonden aan het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, mede als antwoord op de verbeterde en zwaardere aanvalsmiddelen op forten en andere geconcentreerde verdedigingswerken en lagen vaak in de nabijheid van (open) geschutsopstellingen waar een batterij kon worden geïnstalleerd. Noordelijk van deze batterijschuilplaats resten van een aarden geschutsopstelling uit 1845 en verbeterd in 1899, die door begroeiing is aangetast.

Omschrijving

BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Zuid) in dijktaalud, uitgevoerd in ca. 50 cm dik cementbeton en aan drie zijden en bovenop gedekt met aarde. De naar de keelzijde gekeerde en gebogen eindigende, ongeveer drie meter hoge gevel bevat links een zwaar beschadigde, getoogde toegangsopening. Deze wordt geflankeerd door getoogde vensteropeningen; rechts hiervan een vergelijkbare toegang.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Deuren en luiken ontbreken. Het interieur bestaat uit twee rechthoekige ruimten, waarvan het plafond is versterkt met stalen balken.

Waardering

De BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Zuid) van complex Betonnen Werken Asperen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft het hier een onderdeel van kort na 1900, dat een voorbeeld is van een betonnen batterijschuilplaats met aarden dekking.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met een nog redelijk herkenbare, nabij gelegen aarden geschutsopstelling waarmee een acces bestreken kon worden.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is matig gaaf bewaard omdat in het betonnen onderdeel aanzienlijke scheurvorming is opgetreden, maar het laat zich - ook in samenhang met het aarden werk - nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531798

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82971/179

Woonplaats* Gemeente* Provincie*
Asperen West Betuwe Gelderland

Locatiennaam Locatieomschrijving
Asperen Betonnen werken bij Asperen

Kadastrale gemeente* Sectie* Kadastraal object* Appartement aanduiding Grondperceel
Asperen A 1685

Omschrijving**

Cluster 69.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Noord) van complex Betonnen Werken Asperen, gebouwd in 1906 als onderdeel van de verdediging van het sluizencomplex bij Asperen, waarmee grote delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïnnundeerd konden worden. Tevens voor de verdediging van het Lingeaccess. De schuilplaats bevindt zich aan de west- of keelzijde van de Meerdijk, ongeveer ter hoogte van de afrit naar huisnummer 1. Vergelijkbare batterijschuilplaatsen en remises zijn ook op andere plaatsen aan de keelzijden van dijk- en vestingtaluds aangelegd als gedeconcentreerde granaatvrije onderkomens voor manschappen en / of materieel. Een andere ligt ongeveer 200 m zuidelijker. Dergelijke batterijschuilplaatsen ontstonden aan het eind van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, mede als antwoord op de verbeterde en zwaardere aanvalsmiddelen op forten en andere geconcentreerde verdedigingswerken en lagen vaak in de nabijheid van (open) geschutsoptellingen waar een batterij kon worden geïnstalleerd. Noordelijk van deze batterijschuilplaats resten van een aarden geschutsoptelling / emplacement uit 1845 en verbeterd in 1899, welke zich, ondanks enige begroeiing, nog goed als zodanig laat herkennen.

Omschrijving

BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Noord), gebouwd tegen dijktaalud, uitgevoerd in ca. 50 cm dik cementbeton en oorspronkelijk aan drie zijden en bovenop gedekt met aarde; de dekking ontbreekt grotendeels. De rechthoekige, naar de keelzijde van het dijktaalud

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gekeerde, ongeveer drie meter hoge gevel is voorzien van meerdere toegangs- en / of vensteropeningen. Deuren ontbreken. Het interieur bestaat uit twee rechthoekige ruimten, waarvan het plafond is versterkt met stalen balken.

Waardering

De BATTERIJSCHUILPLAATS MEERDIJK (Noord) van complex Betonnen Werken Asperen is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende circa 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw)

Het betreft het hier een onderdeel van omstreeks 1900, dat een voorbeeld is van een betonnen batterijschuilplaats met aarden dekking, gecombineerd met de erbij behorende geschutsopstelplaats.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder vanwege de onderlinge samenhang tussen het betonnen werk en het aarden emplacement.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar als onderdeel van een gedeconcentreerde verdedigingslijn is toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard en het laat zich - vooral ook door de samenhang tussen het betonnen en aarden werk - nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 531802

Status rijksmonument
Inschrijving register* 28 november 2014
Kadaster deel/nr 82966/84

Woonplaats* Geldermalsen
Gemeente* West Betuwe
Provincie* Gelderland

Locatiennaam Geldermalsen
Locatieomschrijving Betonnen werken bij Asperen

Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kadastraal object*	Appartement aanduiding	Grondperceel
Beesd	L			208
Beesd	L			46
Beesd	L			69
Beesd	L			724
Beesd	L			36
Beesd	L			47
Asperen	A			1692
Beesd	L			901
Beesd	L			48
Beesd	L			649

Omschrijving**

Cluster 69. Zie ook object nummer 531796.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

Op meerdere locaties binnen het complex Betonnen Werken Asperen liggen GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P, die zijn gebouwd als onderdeel van de verdediging van het sluizencomplex bij Asperen, waarmee grote delen van het voorgelegen gebied en de zuidelijke Alblasserwaard geïnundeerd konden worden. Tevens dienden ze voor de verdediging van het Lingeacces. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan in de Nieuwe Hollandse Waterlinie ongeveer 570; het merendeel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

(ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77) uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutsopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een zichtbaar geworden paalfundering is toegepast; bij andere is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater zichtbaar.

Omschrijving

GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P zijn één bouwlaag hoog en gewoonlijk in gewapend van ca. 100 tot 180 cm dik gietbeton uitgevoerd en ze vormden granaatvrije, militaire onderkomens, die beschutting konden bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 21-28. De groepsschuilplaatsen binnen het complex Betonnen Werken Asperen behoren tot beide klassen. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45° naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45° en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrenzelbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter zelden of nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

Van de Groepsschuilplaatsen Type P die deel uitmaken van het binnen het complex Betonnen Werken Asperen liggen er minimaal vier noordelijk van het Fort bij Asperen, nabij de Meerdijk, en minimaal drie ten zuiden daarvan, nabij de Langendijk.

Waardering

De GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P van het complex Betonnen Werken Asperen zijn van algemeen belang vanwege:

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Cultuurhistorische waarden, als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het betreft hier onderdelen uit de periode 1939 - 1940, namelijk voorbeelden van gewapend betonnen manschappenschuilplaatsen, thans zonder aarden dekking.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze als onderdeel van een gedeconcentreerde verdediging(slijn) zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* De onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard en laten zich als gebouwde elementen vrij goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Monumentnummer*: 532018

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	28 november 2014
Kadaster deel/nr	82870/151

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Asperen	West Betuwe	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Asperen	Betonnen werken bij Asperen

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Asperen	A			1685
Asperen	A			1687
Asperen	A			1684

*Omschrijving***

Cluster 69.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

VIJF EMPLACEMENTEN / AARDEN GESCHUTSOPSTELLINGEN van het complex Betonnen Werken Asperen, gevormd door twee batterijen van twee en drie in elkaars nabijheid gelegen aanaardingen langs de Meerdijk. Op talrijke plaatsen binnen - veelal op de wallen - en buiten de forten waren opstelplaatsen voor geschut voorbereid. De emplacements (kunnen) dateren uit verschillende perioden en zijn soms ook meerdere malen (her)ingericht. Een groot deel van de opstelplaatsen of banken was in de open lucht gesitueerd en bestond uit niet veel meer dan een geëffend, met gras bedekt platform. De dekking bestond gewoonlijk uit een (lage) eveneens aarden wal of borstwering, waarin eventueel plaatselijke verlagingsen ten behoeve van het geschut waren aangebracht. In een aantal gevallen zijn emplacements bovenop bomvrije bouwwerken aangelegd en zijn er hellingen (geweest) om de kanonnen met paarden of handkracht omhoog te brengen. Opstelplaatsen kwamen gewoonlijk in (kleine) groepjes voor, waardoor ze als batterij konden functioneren. Veel aarden emplacements en borstweringen zijn in de loop der tijd verdwenen of moeilijk herkenbaar geworden, maar op een aantal plaatsen zijn ze nog aanwezig of weer herkenbaar (gemaakt). Dit is in het bijzonder het geval op een aantal forten, maar ook bij enkele dijklichamen die als hoofdverdedigingslijn fungeerden, zoals de Gedekte Gemeenschapsweg bij Honswijk, de Nieuwe Zuider Lingedijk en de Meerdijk. De dijken vormden dan de beveiliging of het glacis van een gedekte weg. Zo zijn langs de westzijde van de Meerdijk op verschillende plaatsen aarden bulten onder de kruin van de dijk aanwezig die relicten zijn van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

midden- en laat-19de-eeuwse emplacementen. Zuidelijk van beide batterijen ligt een betonnen batterijschuilplaats.

Omschrijving

VIJF EMPLACEMENTEN / AARDEN GESCHUTSOPSTELLINGEN, gevormd door een tweetal batterijen van twee, respectievelijk drie in elkaars nabijheid gelegen aanaardingingen of traversen langs de westelijk talud van de Meerdijk, ongeveer tegenover het stadje Asperen uit 1845 en verbeterd in 1899. De twee (zuid) - respectievelijk drie (noord) voorbereide emplacementen bestaan uit open, aarden, met gras begroeide, afgeplatte uitbouwen van het dijklichaam, waarop geschut geplaatst konden worden. De drie noordelijke zijn het duidelijkst als zodanig herkenbaar.

Waardering

De VIJF EMPLACEMENTEN / AARDEN GESCHUTSOPSTELLINGEN van complex Betonnen Werken Asperen zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19e eeuw)

Het betreft hier onderdelen die dateren van het midden en eind van de 19e eeuw, namelijk twee batterijen van aarden opstelplaatsen voor geschut langs de keelzijde van een dijklichaam.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de beide annexe batterijschuilplaatsen.

* De onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze voorbeelden zijn van open, voorbereide opstelplaatsen voor geschut als onderdelen van een gedeconcentreerde verdediging langs de keelzijde van een dijklichaam dat deel uitmaakte van de hoofdverdedigingslijn.

* De onderdelen zijn redelijk gaaf bewaard omdat ze nog goed in het veld herkenbaar zijn.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument